

Käfer István

Nemzet és egyház a szlovák-magyar szellemi összefüggésrendszerben¹

I.

A külső szemlélőnek természetes, hogy a Szlovák Köztársaság és a Magyar Köztársaság két szuverén állam. A szlovák közvéleményben azonban erős ellenszenv él Magyarországgal és a magyarokkal szemben az együtt töltött ezer év aszimmetriája okán, a magyar közvélemény jelentős része pedig nosztalgiával tekint az 1920 előtti ország északi felére, a *Felvidékre*, amit előszeretettel használ a *Szlovákia* terminus helyett.² A két nemzeti kultúra lényegében ismeretlen, érdektelen és idegen egymás számára. A mindenkori, legtöbbször kívülről sugalmazó politikának közel két évszázada könnyű dolga van az etnikumközi ismeretek hiánya miatt tájékozatlan közvélemény manipulálásában, a közeledés, a kölcsönös megismerés és megértés kívánásának elfojtásában. Vonatkozik ez különösen a múltközösség igazságainak feltárására.

Az ezeréves együttélés széttörésének folyamata a XVIII. század második felétől egyre inkább befolyásolta az addig nemzeti különbséget nem értelmező és alkalmazó keresztény egyházak szolgáló küldetését. A

¹ A fogalmak sorrendjét nem eszmei-erkölcsi értékrendjük, hanem természetük határozza meg. A szlovák-magyar problémakör csak a nemzeti identitás jelentkezésével kezdődik a XVIII. század végétől. A nemzetsorrend vizsgálódásunk logikáját követi, és mivel az érdemi szlovákságtudás szinte teljesen hiányzik a magyar közgondolkodásból, mondanivalónkhoz szlovák példákat használunk. Célunk a magyar olvasó figyelmének felhívása közös keresztény és nemzeti gyökereinkre. A szlovák-magyar szellemi összefüggésrendszer ebben az írásban tehát tulajdonképpen a szlovák nemzeti identitás kialakulásának magyar/hungarus gyökereit jelenti.

² A *Felvidék* terminust a XIX. század derekán kezdték használni a korábbi *Felföld* helyett, majd Grünwald Béla *Felvidék* c. röpiratának megjelenése után egyre erősebb szlovák-, azaz pánszlávellenes töltést kapott. A FEMKE, a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület célja a *Felvidék* eltótosodásának akadályozása volt. Hasonló terminológiai probléma, hogy a magyar nyelv nem különbözteti meg a szlovák *Uhorsko*, ill. *Madarsko* fogalmat. Előbbi lényegében az 1920 előtti, utóbbi az 1920 utáni Magyarországot jelenti. Ha tehát szlovák történeti munkában az áll, hogy egy képviselő felszólalt az „*uhorský parlament*”-ben, az nem *magyar*, hanem „*magyarországi*”, „*hungarus*” parlament. Pest-Buda vagy Pozsony szlovák nyelven nem *Madarsko*, hanem *Uhorsko* fővárosa volt. Célszerűnek látszik, hogy a terminológiai-politikai probléma tisztázására kísérletet tegyünk az archaikus „*Magyarhon*” terminus felújítására. Különösen is békeesszolgáló gesztus ez a szlovák nép történetével foglalkozó, illetve szlovákról magyarra fordított írásokban. Vö. KÄFER I., *A miénk és az övék. A magyar-szlovák szellemi határok*, in *Dona nobis pacem. Magyar-szlovák kérdések* (Piliscsaba 2005) 31.

katolikus egyházi hierarchia természetesen kialakult teljes multietnicitásával a hungarus patriotizmus alapállásából kezdte az ország nemzeti kultúráinak művelését, a nemzeti eszme korparancsának, közösségformáló erejének alkalmazását pasztorációjában, kulturális tevékenységében.³ A millennium idejére nagyrészt kialakult magyar politikai nemzetállamhoz az egyházak is alkalmazkodtak, legfeljebb lassítani, tompítani igyekeztek a központi magyarosítás következményeit. Igen nehéz helyzetbe kerültek egyes szlovák származású főpásztorok, akik elhatárolódtak a radikális nemzeti követelésektől.⁴ A szlovák-magyar összefüggésrendszerre jellemző lett a mindmáig érvényes kettősség is, miszerint a szlovák szellemi élet képviselőinek egy része aktívan szembefordult a magyar kultúrával, és a politikával egyetértésben általában a magyarok ellenségévé vált. Másik részük látta ugyan a szlovákság nemzeti tragédiájának veszélyét a politikai nemzetállammá váló országban, mégis a magyar kultúra megbecsülésére, a nemzeti gyűlölködés elutasítására intették népüket.⁵

Nemzedékünkre váró feladat a XX. század történéseinek feltárása. Olyan tehertételekről van többek között szó, mint a magyarosodás intenzitásának fokozása az élet minden területén, a csernovai sortűz, Trianon traumája, a szlovákok csalódása Csehszlovákiában, a bécsi döntés utáni atrocitások, a csehszlovákiai magyarság likvidálásának kísérlete, majd az álinternacionalizmus kényszerévtizedei. E tragédiákkal terhes korban nem egyszer főszerep adatott a keresztény egyházaknak. Csernova ürügye templomszentelés volt, a szlovák autonómia ügye

³ Az Anton Bernolák működése nyomán „Bernolák-iskolá”-nak nevezett katolikus szlovák nemzeti-kulturális mozgalomban a XVIII–XIX. század fordulóján nyomelemekben is alig mutatható ki a keresztény értékek tagadását jelentő ellenségeskedés, uszítás más nemzetiségekkel szemben. Ján Hollýnak, a szlovák nemzeti eposz költőjének műveire sem a magyarosodó korszellemmel való szembefordulás jellemző. Ezek a szlovák nemzetébresztők túlnyomórészt népközeli katolikus papok voltak, akiknek kezdetben a súlyosabb problémát evangélikus nemzetársaik ragaszkodása jelentette a cseh liturgikus nyelvhez.

⁴ Itt elsősorban Csernoch János esztergomi érsekre és Bachát Dániel evangélikus szuperintendensre kell utalnunk. Vö. HEGEDŰS A., Főpapi kinevezések politikai háttere a dualizmus korában (kézirat, sajtó alatt); HALÁSZ I., *Cirkev, národ, štát. Daniel Bachát a jeho budapeštianske roky* [Egyház, nemzet, állam. Bachát Dániel és budapesti éve] (Esztergom-Piliscsaba 2005).

⁵ Ennek jellegzetes képviselője Svetozár Hurban Vajanský, a másik oldalé pedig Pavol Országh Hviezdoslav. Vö. VAJANSKÝ, S. H., *Listy z Uhorska. 40 listov uverejnených v ruských novinách „Moskovskije vedomosti” v priebehu 1908.* [Levelek Magyarhonból. A „Moszkovszkie Vedomosztyi” c. orosz újságban 1908 folyamán közölt 40 levél] (összeáll., bev. és jegyzetek L. P. Lapteová, ford. Viktória Slobodníková, utószó, életr. jegyz. Ivan Kusý; Martin 1977). Hviezdoslav vonakodva fogadta el a tagságot a Kisfaludy Társaságban, mégis haláláig a magyar irodalom aktív művelője, fordítója maradt. Vö. *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történe-*

Csehszlovákiában a katolikus mozgalmon alapult, s a magyar nyelv temp-lomi tiltása ellen az egyház nem tiltakozott. A szlovák és a magyar keresztények elidegenedése jellemző az egész XX. századra, mind a katolikusok, mind az evangélikusok között, szlovák reformátusok pedig lényegében a nemzetiséget váltó magyarok közül kerülnek ki.

A szlovák szellemi élet képviselőinek alapfokú oktatása Trianon után a csehszlovák nemzetegység és a revizionista-irredenta Magyarország fenyegetése jegyében folyt. Az 1939-1945 közötti Szlovákiában érettségiztek, majd a győztesek sorába kerülés intermezzója után a 40 év következett. Akkoriban a politika kínosan ügyelt a tudományos kutatás legapróbb filológiai részleteire is.⁶ Nem csodálható tehát, hogy a mai szlovák szellemi elit is igencsak hézagossal rendelkezik a szlovák nemzeti kultúra kialakulásának keretétül szolgáló „hungarus” összefüggések alapismereteiről, a szlovák etnikum hungarus patriotizmusáról. A magyar szellemi életet, a keresztény egyházakat is beleértve, mindannak elutasítása jellemezte, ami a (cseh)szlovák állam konszolidálódását jelentette. Az igények a szlovákok jelenlétének deklarálására az ezeréves közös történelemben merev elzárkózásba ütköztek magyar értelmiségi körökben. Ennek az is oka, hogy egyrészt a szlovák igények megfogalmazása is politikacentrikus, másrészt a magyar művelődés szlovákság-ismerete, sajnos, majdnem a semmivel, legjobb esetben az érdektelenséggel egyenlő.

A 2006. június 29-i esztergomi magyar-szlovák püspökkari le-vélváltás,⁷ a kölcsönös megbocsátás és bocsánatkérés Egyházunk meg-

téből. *Válogatás hét évszázad írásaiból* (szerk. KEMÉNY G. G.; Budapest 1962) 601-607. A szlovák kulturális életnek ez a megosztottsága a két háború közötti időben is folytatódott. A humanista, keresztény alapállás Milo Urban, Emil Boleslav Lukáč és mások életművében valósult meg. Vö. KÄFER I., *Emil Boleslav Lukáč félévszázados hangja és Duna-vallomása; A keresztény világnézet Valentin Beniák műfordítói gyakorlatában*, in KÄFER 2005, 221-237.

⁶ Jellemző volt erre a helységnevek használatának mindmáig tartó anomáliája. Bécs, Prága, Párizs, Drezda stb. használatát engedélyezték, de a magyar pártirányított sajtóban a kezdeti proletárin-ternacionalista Pozsony, Udvard, Gúta stb., illetve a szlovák Budapest, Jáger, Vacov stb. alak helyett csak a Bratislava, Dvory nad Žitavou, Kolárovo, illetve Budapest, Eger, Vác volt, ráadásul a hivatalos sorrend, hol az elől, hol a hátul megszabásával, hol zárójelben, hol anélkül, vagy csak a Kráľovičove Kračany-i szövetekezetről szólhattak és írhattak a Királyfiakarcsa feltüntetése nélkül. Ugyancsak az ideológia diktatúrájának éveiben készítették elő és kényszerítették rá a szlovák írásbeliségre a történelmi családnevek szlovakizálását, és foglalták a ma is érvényes helyesírási szabályzatba. Vö. KÄFER I., *Meditáció címeres szomorúságokról*, in KÄFER 2005, 289-296; MARSINA, R., *A szlovák történelmi terminológiáról*, in *Magyar-szlovák terminológiai kérdések. A 2006. június 8-án és december 1-jén Esztergomban rendezett nemzetközi konferen-ciák anyaga* (szerk. ÁBRAHÁM B.; Pülsicsaba-Esztergom 2008) 13-14.

⁷ *Az engesztelés éve. Imaév a nemzet lelki megújulásáért 2006. Emlékkönyv* (Budapest 2007)

újulása, szeretetvállalása ezen az emberileg rendkívül ingoványos területen. A szlovák-magyar viszony két évszázados történetében ma teljes határozottsággal lép rá arra az útra, ami a politika számára járhatatlan. A szeretet tanúságtételére nemzetek között.

A kiengesztelődés alapja a megismerés. A továbbiakban arra teszünk kísérletet, hogy összefoglaljuk a kereszténység, az Egyház szerepét a szlovák nemzeti művelődésben.

Kísérletünk csak akkor lehet eredményes, ha állandóan szem előtt tartjuk a mai Szlovákia elfogadását, megbecsüljük lakóit, és ugyanakkor együtt tudunk örülni egykori közösségünk felfedezésének. Munkánk eredményeként célszerű lenne közös katolikus, netán evangélikus magyar-szlovák tudományos ismeretterjesztő zsebkönyv-sorozat, *A megbocsátás füzetei – Zošity odpustenia* létrehozása. Ebben olyan témák feldolgozása jelenne meg, amit egy közös szerkesztőbizottság vállalna, és alkalmasnak tartana a két ország keresztény oktatási intézményeinek és kapcsolódó kulturális szervezeteinek használatára.

*

A szlovák nemzeti kultúra is egyértelműen keresztény alapú. Az ország alkotmánya is deklaráálja a kontinuitást Szent Cirill és Szent Metód hittérítő munkájával, munkatársával Szent Gorazddal,⁸ majd a szlovák hagiográfia előszeretettel foglalkozik Szent Besztrik⁹ nyitrai püspökkel, Szent Szórad-András és Benedek zobori remetékkel és legendájuk szerzőjével, Boldog Mór pécsi püspökkel,¹⁰ Magyarországi Szent Erzsébettel,¹¹ a nálunk Körösi Márknak, Grodeczky Menyhértnek, Pongrácz Istvánnak nevezett, immár szent kassai vértanúkkal,¹² és a sor folytatható Boldog Salkaházi Sárával¹³ bezárólag, akinek kassai gyökereiből joggal

102-108.

⁸ Vö. HALÁSZ 19; JUDÁK, V., *Priatelja Boží. Slovenské martyrologium* [Isten barátai. Szlovák martirologium] (Bratislava 1995) 16-30.

⁹ 2007-ben elkészült a szent monográfiája, és civil szervezet alakult a szlovák *Bystrík* keresztnévet viselőkből. Vö. BUGAN, *Bystrík, Svätý Bystrík* (Bratislava 2007). Külön fejezet foglalkozik a szent nevének szlovák, magyar és latin alakjával. Pontos hivatkozások vannak Györfly György, Puskely Mária és más magyar szerzők munkáira.

¹⁰ Vö. JUDÁK 41-51; SÓLYMOS Sz., *Szent Zoerard-András (Szórad) és Benedek remeték élete és kultusza Magyarországon* (Budapest 1996).

¹¹ Viliam Judák és az egész mai szlovák hagiográfiai terminológia „sv. Alžbeta Bratislavská–Durínska”, azaz Bratislava-Thüringiai Szent Erzsébetnek tartja nyilván. Vö. JUDÁK 52-56.

¹² Vö. KÄFER I., *A kassai vértanúk mai tanúságtétele*, in KÄFER 2005, 17-20.

meríthetnek a mai Szlovákia katolikusai is.

A Gondviselés azt a feladatot mérte ránk, hogy osztozzunk az évezredes örökségen. Az viszont olyan természetű, hogy csak salamoni bölcsesség döbbsenhet rá az osztozás lehetőségére. Az első összefüggő szlovák nyelvemlék Bak Gáspár szepesi prépost pergamendarabra írt „puskája”. 1479. október 25-én a hívek könyörgését mondta, s ahhoz kellett a segítség, mert nem tudta jól hívei nyelvét.¹⁴ Imádság a szlovák nyelv első nyomtatott szövege is. Pázmány Péter 1625. évi *Esztergomi Rituáléja* ez, amelyből az akkor már „hivatalos” szlovák irodalmi nyelvvé lett cseh helyett a szlovák népnyelven imádkozhatták a papok a keresztelés és az esküvő szertartását. Pázmány Péter nem osztható fel nemzeteink között, még akkor sem, ha legnagyobb műveit magyarul írta, és Esztergom török elől Nagyszombat-Pozsonyba menekített érseki széke volt az övé. Annál is inkább nem, mivel külön ügyelt a „tót náción” anyanyelvi pasztorációjára.¹⁵ Egyetemét a mai „Trnavská univerzita”, a Nagyszombati Egyetem is magáénak vallja,¹⁶ és az univerzitás polgárai minden nap láthatják mellszobrát az aulában. Ugyancsak odaille a szlovák nyelvű írásbeliség előmozdításában szerzett érdemeit méltató felirat. Pázmány a szlovák evangélikusok között meghonosodott csehnyelvűséget akarta háttérbe szorítani a népnyelv felkarolásával.

Nem osztható szét nemzeteink között az evangélikusok szellemi öröksége sem. Krman Dániel szuperintendens, Bél Mátyás és mások életművét csak „*uhorský*”, „magyarországi”, „magyarhoni”, „hungarus” egyességében tárgyalhatják a mai szlovák és a mai magyar történeti diszciplínák. Szlovák identitástudatával, csehnyelvűségével, az ország szabadságáért, Rákóczi Ferencért mondott imádságával olyan forrás, amely-

¹³ Boldoggá avatásán népes szlovákiai küldöttség vett részt, és az ünnepi szentmisében szlovák nyelvű szövegek is elhangzottak. Vö. *Az engesztelés...* 142-147.

¹⁴ A nyelvemléket sokáig szepesi/szász/német eredetűnek tartották. Eugen Pauliny állapította meg, hogy „Bak Gáspár magyar volt, Mátyás Fekete seregének katonája, akit a király érdemeiért ki-nevezett szepesi prépostnak”. PAULINY, E., *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčas-nosť* [A szlovák irodalmi nyelv története a kezdetektől máig] (Bratislava 1983) 93. A szöveg, amely köszönetet mond a hívek áldozatkészségéért és könyörög Mátyás királyért, a prépost „puskája”. Vö. KÁFER I., „... in Slavonici exprimere...” *A szlovák irodalmi műveltség kezdetei*, in KÁFER 2005, 93.

¹⁵ Pázmány szlovák vonatkozásairól fél évszázada írtam először. Legújabbban: KÁFER I., *Adalékok a barokk magyar-szlovák vonatkozásaihoz*, in KÁFER 2005, 144-151.

¹⁶ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Nagyszombati Egyetem 2001. febr. 2-3-án közösen ün-nepelte Nagyszombatban és Budapesten az államalapítás ezredéves évfordulóját. A tudományos konferencia egyértelműen katolikus egyházi rendezvény volt, mint azt a két nyelven kiadott dokumentumkötet tanúsítja. *Deo gratias* (szerk. KÁFER I.; Esztergom-Piliscsaba 2003).

nek megosztása elapadásával jár. E szlovák csehnyelvűség országos nemzet feletti nyelv volt.¹⁷

A szlovák nemzeti nyelv igénye a katolikusoknál merült fel először. Ebben szerepet játszott a Pázmány-hagyomány, az idegenkedés az evangélikusok által használt bibliáktól és a jozefinizmus „egyházreformáló” intézkedései, mindenekelőtt a pozsonyi generális szemináriumban és a működése kapcsán kialakult szlovák művelődési lehetőségek. Az egész Bernolák-mozgalmat jellemzi, hogy a pasztorációs folyamatok teljesítése, a vallás maradt az első helyen, a nemzeti gondolat azt segítette. Štefan Zlatoš az első szlovák bibliafordításról szóló összefoglaló dolgozatában találóan jellemezte a szlovák katolikus papság dilemmáját. „Ha semmiképpen nem dicsérhetjük is az uralkodó ténykedését, amiért az egyházat megfosztotta minden jogától, és erőszakosan beleavatkozott olyan ügybe, ami belügy, mint éppen a papnevelés ... mégis akaratlanul beavatkozásának jó eredményei voltak a mi szlovák ügyünkben.”¹⁸ Zlatošnak a múlt század harmincas éveiben fogalmazott álláspontja is tükrözi még a szlovák nemzeti gondolat fogantatásának vallásos alapját, amivel szervesen egybeforr az uralkodó, a társadalmi rend elfogadása, a magától értetődő hungarus patriotizmus.

A legkorábbi nemzetinek tekinthető megnyilvánulások a maguk egykorúságában egyértelműen vallási, egyházi célokért történtek, amiben jelentős szerepe volt a jezsuiták rekatolizációs munkájának. A Pázmánykövető Szöllösi Benedek *Cantus Catholicijának* a magyaréval azonos című, de tartalmában eltérő szlovák énekeskönyve a huszitizmus örökségének nekifeszülő cseh jezsuitáktól vette át a Cirill-Metód hagyományt. A cseh jezsuiták katolikus szláv, cseh szentekkel ellensúlyozták a refor-

¹⁷ KÄFER I., II. *Rákóczi Ferenc és szabadságharca a szlovák nemzet kultúrájában*, in KÄFER 2005, 152-162. Krman kalendáriumának és zászlószentelő prédikációjának faksimile kiadása: (Esztergom-Piliscsaba 2007).

¹⁸ ZLATOŠ, Š., *Písmo sväté u Bernolákovcov* (Juraj Palkovič a jeho slovenský preklad biblie) [A Szentírás Bernolák követőinél (Juraj Palkovič és szlovák bibliafordítása)] (Trnava 1939) 96.

¹⁹ RMNy 2381, 2591. Vö. KÄFER I., *Lacrumae gentis Slavonicae*, in KÄFER 2005, 100.

²⁰ RMNy 1655.

²¹ RMNy 1939 (2).

²² Az 1708-ra készült kalendárium–krónikában a 880. évnél ezt írja: Sweropilus magyarhoni király a szlovákokat először vezette keresztvíz alá. 1704-nél: Magyarhon népe, amelyet ebben az időben az ellenség semmire valónak tartott, szerencsés betöréseket hajtott végre Ausztriában és Morvában, és a barbár kegyetlenséget, amit az ártatlan magyarországiakon elkövettek ... tüzzel és karddal megbosszulták ... Szakalcát ... elfoglalták, és falának lerombolásával a morvai nép ócsárolta.

máció cseh nemzeti tudatát. Szóllősi megtartotta a hungarus valóságot. Az énekeskönyv magyar kiadása deák és magyar énekeket említ, a szlovákban *latinské i slovenské-t*, és azokat Pannóniában éneklék. A *lingua vernacula* a magyar és a szlovák, a *národ panónsky* a pannon nemzet.¹⁹

Ugyanez a vallásfüggő nemzetszemlélet volt a protestánsoknál is. A híres *Cithara Sanctorum* evangélikus énekeskönyv címlapján a *mi szlovák nyelvünk* terminus olvasható,²⁰ de ez a nyelv teljes mértékben a korabeli cseh. Az exuláns nyomdák bevett gyakorlata a *cseh vagyis szlovák* nyelv meghatározás, és hasonlóan értelmezhető a Jakub Jakobeus művében olvasható *lacrumae gentis Slavonicae*.²¹ Ezek a terminusok ugyanígy nem köthetők a XIX. század derekától érvényes szlovák vagy magyar nemzettudathoz. Krman Dániel Szvatoplukja²² és Rákóczija az evangélikus egyház szabadságát illusztrálja.

A pálos Alexander Mácsay tudatosan a szlovák nép nyelvén prédikált, és adta ki 1718-ban beszédeinek szövegét segítségül a fiatal szlovák papnövendékek beszédgyakorlatához, de ezt elsősorban azért tette, mert „a kiművelt cseh és morva nyelven” kiadott könyvek idehaza nehezen hozzáférhetők. A hazai szlovák katolikusok, főként a ferencesek és a jezsuiták a rekatolizáció érdekében kihasználták cseh-morva rendtársaik nyelvi közelségét, és egyszerűen átvették kiadványaikat.²³ Ugyanakkor bátran nyúltak a hazai nyelvkincshez is. Ennek példája a kamalduli szerzetesek latin-szlovák szótára és bibliafordítása.²⁴ A kéziratban terjedő könyvekben igen sok magyarral rokonítható nyelvi elem található.²⁵

Ugyancsak a keresztény békesség alapján katolikus belvita alakult ki Bencsik Mihály nagyszombati egyetemi tanár és a jezsuiták képezte Ján Baltazár Magin között. A professzor szerint Trencsén lakói Szvatopluk népének maradéka, és mivel Szvatopluk eladta földjét a ma-

Lásd 17. jegyzet.

²³ Vö. PAULINY 143; *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska* [Szlovákia katolikus papi személyiségeinek lexikona] (Bratislava 2000)=LKKOS 849-850.

²⁴ Sokatmondó tény, hogy a valóban szlovák nényelven készült munkák még a XVIII. század második felében is kéziratban terjedtek. A szerzetesek alkalmazkodása híveik szolgálatára a szlovák irodalmi nyelv kialakulásának egyik legfontosabb összetevője.

²⁵ A *béleš* (fehér kelt tésztaból süített kalács), *čipka* (csipke), *dežma* (dézsma), *chotár* (határ), *chýr* (hír), *hajov* (hajó-csónak), *hintov* (hintó), *kopija* (kopja), *palica* (pálca) stb. szavak abban a korban etimológiájuktól függetlenül mindkét nyelvben használatosak voltak. Vizsgálni kellene az uderka (kis, gyors ütés=rajtaütés) típusú tükörfordításokat is. Vö. DORDUEA, J., *O jazyku Kamaldulkej Biblie a Kamaldulského slovníka* [A Kamalduli Biblia és a Kamalduli szótár nyelvéről], in *Slovenská, latinská a cirkevnoslovenská náboženská tvorba 15-19. storočia* [A 15-19. századi szlovák, latin és egyházi szláv vallásos irodalom] (Bratislava 2002) 9-72.

gyaroknak, Kálmán király 80. törvénycikkében is bizonyítva, örökké rab-szolgák lettek. Magin viszont nemes lelkű vendéglátónak tekintette Szva-toplukot, akivel szemben a magyarok nem egészen becsületesen jártak el, de ez nem lehet ok az ellenségeskedésre. Annál is inkább, mivel a „fehér ló” egyáltalán nem bizonyított, sőt, a Kálmán törvényében emlegetett szlávok nem szlovákok, hanem Szlavónia lakosai. Megkülönbözteti ugyan a szlovákokat és a magyarokat, de a szabinokhoz és a rómaiakhoz hasonlítja őket, akikből a római nemzet jött létre, tehát a szlovákokat is megilleti a magyarhoni/*uhorský* nemzethez tartozás joga.²⁶

Ezt az ún. befogadó elméletet fejlesztette tovább az ugyancsak katolikus Timon Sámuel, aki a cseh jezsuiták eredményeit is figyelembe véve alakította ki nemzettudat-konceptióját. *Imago antiquae Hungariae* című művében nem szerepel a nagymorva örökség, a birodalom uralkodóit a szlovákok elnyomóinak tartotta, akik a magyaroktól kértek segítséget, és ők tanácsolták nekik a „fehér lovat” is. A magyarok és a szlovákok nyolcszáz évig szövetségben éltek, békességben a szlávokkal, csak a szlovákokat lebecsülő morvákat nyugtalanították néha, különösen a határokat jól ismerő szlovákok.²⁷ Ugyanez az álláspont található egyébként az evangélikus pap Krman munkásságában is.

A későbarokk evangélikus szlovákságvédő írások a katolikusokhoz hasonlóan keresztény szellemiségűek, nem mások ellen lázítanak, hanem saját művelődésük gyarapítására intenek. Már Tobiáš Masnicius-Masník kiemelte, hogy a szlovákok alaposan és könnyen sajátítják el az idegen nyelveket, a németek és a magyarok viszont szlovák grammatika hiányában csak a szlovák nyelvjárásokat tanulhatják. Kiemelkedő szerepe van a hungarus szlovák nemzettudat kialakításában Bél Mátyásnak, aki Pavel Doležal cseh nyelvtanához írt bevezetőjében *hazai nyelvnek* nevezi a *cseh-szlávot*, amit Magyarhon *szlovákul* beszélő arisztokráciája használ. Ez a cseh-szláv kitűnik komolyságával és méltóságával, nem marad el a német érzelemgazdagsága, az olasz jó hangzása és a magyar parancsoló szigora mögött, amennyiben tanult emberek használják.²⁸

Az egyház, a kereszténység kultúrája, hite a szlovák nemzeti identitás alapja. Mária Terézia és II. József modernizációs ténykedése nyo-

²⁶ TIBENSKÝ, J., *Chvála a obrany slovenského národa* [A szlovák nemzet dicséretei és védekezései] (Bratislava 1965) 72-90.

²⁷ TIBENSKÝ 95-99.

²⁸ TIBENSKÝ 55-56.

²⁹ Vö. ZLATOŠ 58, 61, 96; HALMOS I., *A pozsonyi generális szeminárium*, in *Új Magyar Sion VI*

mán a pozsonyi generális szemináriumban²⁹ és főleg annak szellemiségében bontakozott ki a már említett, Anton Bernolák nevével fémjelzett katolikus, illetve a pozsonyi evangélikus líceumban a Juraj Palkovič professzor vezette szlovák nemzeti aktivitás. Mindez az egykorú Magyarország egyházi-politikai-társadalmi kötelékében folyt. A szlovák nemzeti identitás egyre határozottabb körvonalazása, az azt végző személyek és szervezetek az ország egységében éltek. A szlovák ajkú papság minden rétege, a kezdő káplántól Esztergom hercegprímásáig megtalálható a klérus „skáláján”. Kétségtelenül tapasztalható nyelvi elkülönülés, de Janko Kalinčiak megnyilvánulása, miszerint *amiciből* szlováknak és magyarnak kell lenni, csak néhány évtized múlva lesz érvényes.³⁰

Árvai kisnemesi családból származik Anton Bernolák, az első, a nyugat-szlovák nyelvjárásra, a nagyszombati katolikus hagyományra épülő szlovák irodalmi nyelv kidolgozásának vezéralakja. *Dissertatio philologico-critica de litteris Slavorum* (1787) című munkájában pasztorációs igényei az elsődlegesek. Népének szellemi színvonalát igyekezett emelni nagy szlovák–ceh–latin–német–magyar szótárával is.³¹ Repertóriumának bevezetőjében a Magyarhon népei közötti megértésről és ennek eszközéről, a kölcsönös nyelvtanulásról ír. Az ország nevének variánsát, a Pannóniát használja, és a természettől különlegesen áldott földnek tartja, de a nyelvi problémát meg kell oldani: „Mert a’ nyelvek külömsége, a’ mint Sz. Ágoston mondgya, és a’ mindennapi szomorú tapasztalás bizonyította, *embert az embertől idegeníti, és a’ nyelveknek egyetlen egy külömsége miatt az emberek’ öszve barátkoztatására a’ természetnek olly nagy hasonlatossága semmit sem használhat, olly annyira, hogy örömezzék vagy az ember tulajdon ebével, mint sem idegen nyelvű emberrel*... Sokaknak kik még Pannóniának hasznaira ügyelnek ... kívánságok ... hogy találkozna egy valaki, ki a’ Magyar Országban leggyakorlatosabb nyelveknek ... megtanulása végett kedvét ... ugyan azok szótárjának öszve szerkesztésére fordítanak; és ily módon Pannóniának olly külömbféle nyelvű lakosait ebből a’ nagy egyenetlenségből az emberi természetbe oltott egymással való barátkozásra hozná az öszve veszett

(1892).

³⁰ „... Pozsony nemzeti szempontból emlékezetes számomra... a diákság már megoszlott nemzetiségileg, a magyarul gondolkodó diákságnak semmi köze nem volt a szlovákhoz és viszont. A ’fratres’ és az ’amici’ elmúlt.” KALINČIAK, J., *Vlastný životopis* [Önéletrész], in KALINČIAK II (Bratislava 1975).

³¹ BERNOLÁK, Antonio, *Slovár Slovenskí Česko–Latinsko–Nemecko–Uherskí seu Lexikon Slavicum Bohemico–Latino–Germanico–Hungaricum* I–VI (Budae 1825–27).

nemzetek, és népek között békességet szerző követ módgyára.” Azt is indokolja, miért kezdi szótárát a szláv, értsd szlovák nyelvvel: nincsen még szlovák szótár, az 1792. évi országgyűlési rendelkezés betartása a magyar hivatalos nyelvvé tételéről így válik könnyebbé a magyarok után legnagyobb lélekszámú szlovákságnak. Harmadik indokában benne foglaltatik népének ellentmondásos nyelvi kultúrája: „... más nyelvek már ki vannak pallérozva, és mind a’ közönséges, mind pedig az idegen szavaktól kitisztítva; a’ Tót pedig egész 1787 esztendeig minden pallérozás nélkül hagyattatott, és még mai nap sinsenek abból se a’ paraszt, a’ régi cseh, és főképen lengyel szóllás módgyai egészszen kigyökerezve ... annak ... elkezdett ... pallérozását úgy végre akartam hajtani; hogy az ő tekelletessége a’ mostani leg pallérozottabb nyelvekkel bátran vetekedhessen ...” A szótár és szlovák címszavai ezt a célt szolgálják.³² Műve valóban betöltötte ezt a szerepet: az 1840-es évek derekáig a katolikusok ehhez a szótárhoz igazították írásaikat. Joggal jegyzi meg Palkovič kanonok Rudnay szlovák prédikációinak kiadása előtt, hogy a későbbi primás Nyitrakoroson mondott beszédei a szótár előtti nyelven születtek, és tiszteletből nem javítja őket a kialakult gyakorlatnak megfelelően.³³ Bernolák a mozgalom tudós szellemi irányítója, de rajta kívül is volt néhány meghatározó személyisége.

A szlovák nyelv különösen Pázmány Péter intenciói és az egyetem alapítása nyomán erőteljesen terjedt a nyugati végeken. Egykori használati körére csak következtethetünk, hiszen Beniczky Péter versei 1873-ban kerültek elő,³⁴ Štefan Selecký szerelmes versét 1958-ban vehette kézbe az olvasó.³⁵ Hasonlóan új felfedezés a Fanchali Jób-kódex és a benne található nyolc szlovák szerelmes vers.³⁶ Sőt! A kamalduli szlovák

³² BERNOLÁK, A., *Repertorium Lexici Slavici–Latino–Germanico–Hungarici* (Budae 1827) 4, 6-7.

³³ „Prawda ge sice, že Dobropisebnost’i slowneskeg Regule w tichto Rukopisoch nebof’i zachowané, preto, že za oného Času ešče nebolo Slowara Bernolákového” [Igaz ugyan, hogy a szlovák szépírás regulái ezekben a kéziratokban nem tartatnak be, mivel abban az időben még nem volt Bernolák szótára]: *Kázne prihodné, ai iné ... od nebohého arcibiskupa ostrihomského w Krušovcáh nekdi prednesenich, a wlastnú rukú spisanich* [Alkalmi és más prédikációk a néhai esztergomi érsektől egykor Nyitrakoroson előadva és saját kezével leírva] (v Trnawe 1833) [IV.].

³⁴ ELIÁŠ, M., *Slovenské verše Petra Benického* [Beniczky Péter Szlovák versei], in BENICKÝ, Peter, *Slovenské verše* (Trnava 1994).

³⁵ MIŠIANIK, J., *Antológia staršej slovenskej literatúry* [A régi szlovák irodalom antológiája] (Bratislava 1981) 561 (Edičné poznámky [A szerkesztő jegyzetei]).

³⁶ MIŠIANIK, J. – ECKHARDT S. – KLANICZAY T., *Balassi Bálint Szép magyar komédiája. A Fanchali Jób-kódex magyar és szlovák versei* (Budapest 1959).

³⁷ Egyik példányát a cifferi (Cífer) plébánián őrzik. KRASNOVSKÁ, E., *O jazyku žalmov v Blossiovom*

bibliafordítás az 1750-es évek végétől kéziratban terjedt.³⁷

A ferences Hugolín Gavlovič *Valašská škola – Pásztoriskola* című művét is keletkezése után csaknem egy évszázaddal adta ki Michal Rešetka,³⁸ aki nem követte Palkovič kanonok példáját Rudnay prédikációinak kiadásával, hanem bizony „bernoláknyelvre” igazította Gavlovič írását. A tüdőbeteg ferences három évtizeden át nyaranként hegyi pásztorok tanyáján gyógyította magát. Tanulta a népi bölcsességet és tanította a népet.³⁹

Tulajdonképpen Jozef Ignác Bajza alsódombói (Dolné Dubové), majd üzbégi (Zbehy) plébános⁴⁰ vetette fel először a nyugatszlovák nyelvjárás irodalmi szintre emelésének igényét, de nem volt hozzá elég tudományos felkészültsége, és hamar ellentétbe került Bernolákkal és tudós társaságával. Az ellentét egyik oka az volt, hogy nem tudta elfogadni Bernolák radikálisabb és tudományosabb nyelvi programját. Mint írta: „A hungaro-szlováknak⁴¹ nem szabad bölcs megfontolás nélkül elszakadnia a cseh-szlovák ember nyelvétől. Mivel, miként az köztudott, a hungaro- és a cseh-szlovák egyazon (cseh) atya magzata, így mindkettő nyelve kezdetben vitán felül azonos volt. A cseh azonban gyakorolta és gyakorolja ezt a nyelvet, szépítette és mindmáig szépíti, a hungaro-szlovák azonban nem teszi ezt, tehát nem szabad ettől a nyelvtől megválnia.”⁴²

Fiatal nagyszombati káptalani káplánként összeütközésbe került az egyházi cenzúrával is, és nyílt, kemény, nemegyszer durva hangú polémiák zajlottak paptársaival.

Bajza nevéhez fűződik az első szlovák regény, a *René mlád'enca*

preklade a v kamaldulskom preklade Bible [A zsolttárszövegek nyelvéről Blosyus fordításában és a Biblia kamalduli fordításában], vö. 25. sz. jegyzet: Slovenská, latinská...

³⁸ *Walaská Skola Mrawow Stodola, To gest Pastiri ze swatého Pisma z rozličnim mudro-mrawním Naučěním weršowně predstavení* [Pásztoriskola, az Erkölcsök Csűrje, Azaz Pásztorok a Szentírásból különféle erkölcsbölcsélettel versben bemutatva] (Trnava 1830).

³⁹ Munkásságának összefoglaló értékelése a születése 275. évfordulójára rendezett konferencia tanulmánykötete: *Hugolín Gavlovič v dejinách slovenskej kultúry* [H. G. a szlovák művelődéstörténetben] (ed. I. Sedlák; Martin 1989).

⁴⁰ Életművének mindmáig legjobb elemzései Ján Tibenskýtől származnak. 1955 óta ő adta ki és látta el jegyzetekkel munkáit, 1970-ben, majd 1976-ban. *Weselé učinky a rečěnj* [Vidám történetek és mondások] című könyvét 1978-ban Jozef Minárik rendezte sajtó alá.

⁴¹ Az eredetiben Uhro-Slovák.

⁴² Ezt a *Příkladí ze swatého Pisma starího a nowího Zákona s mrawním opomnením štwer-rádkoma gednako-konco-zwučniami...* [Példák a Szentírásból mind az Ó- mind az Újszövetségből erkölcsi tanúságokkal négysoros rimes versekben...] 2. kiadásának (Nagyszombat 1820) előszavában fejtette ki.

prihodi a skusenosti – Az ifjú René történetei és tapasztalásai, ami az el-lentétek másik forrása lett annak ellenére, hogy a pozsonyi generális szeminárium szellemisége hasonló reakciókat váltott ki az egész magyarországi alsópapságból. A XVII. században Európában honos kalandregény mintájára készült történet afrikai része után az események hazai tájakon folytatódnak.

Már Bécsben erőteljesen bírálja a szegénység fogalmát be nem tartó szerzeteseket, idehaza a szlovákok kulturátlanságát, nyelvük műveletlenségét. Egyáltalán nem lelkesedik a Kis Rómáért, azaz Nagyszombatért. Szinte naturalisztikus képet fest a lakodalmak alkoholba fúló tivornyáiról, a plébánosok kilátástalan, sanyarú helyzetéről, a köznemesi despotizmusról és a léha főnemesi életről, ami a parasztok izzadságából táplálkozik. Többször próbálkozik az evangélikusok megbecsülésével, és felveti a zsidók negatív szerepét is.

Regényének sorsa hasonló a szlovák „*fata libelli*”-hez. Csak a XX. század második felében kerülhetett igazán az olvasók elé, amikor a nemzeti értékeket feltáró szlovák tudósok antiklerikalizmusnak minősíthették tulajdonképpen népet szolgáló munkásságát.

A valóban szlovák irodalom kezdeteinek tanulmányozásakor kétséget kizáróan megállapítható, hogy Bajza és paptársai egyek voltak népük szellemi színvonalának emelésében, az egyház szolgáló feladatának tudatosításában, a nemzeti önbecsülés felhasználásában a mindennapi pasztorációban.

A fiatal René hazai kalandozásában is nyomon követhető a szlovák–szláv népnév teljes keveredése. A *Slavian*-t (szláv) a *sláva*-ból (dicsőség) származtatja, a *Slovák*-ot (szlovák) a *slovo*-ból (ige, szó). Hasonló liberalizmus tapasztalható az *Uhor* (magyar, magyarországi) használatában is.⁴³ Mindenesetre a szlovákok régi dicsőségének hanyatlása azért következett be, mert elhanyagolták nyelvüket. Még a „fehér ló” rosszindulatú mítosza is arra való, hogy figyelmeztesse a mai szlovákokat nyelvük ápolására.⁴⁴

Igen érdekesen kapcsolja össze és elemzi a *zeman* (nemes) és az *Uhor* szót. A *zeman* (zem=föld) az az ember, aki ura valamilyen földnek. Kivételes helyzetük akkor keletkezett, amikor „a magyarok erre a területre

⁴³ BAJZA, J. I., *Prihody a skusenosti mladika Reného* (Bratislava 1970) 222.

⁴⁴ Uo. 228-229.

⁴⁵ Uo. 267-268.

⁴⁶ Uo. 290-291.

kerültek, és az egész hadizsákmányt, a földet és rajta az embereket a vérontásban szerzett érdemek arányában osztották el ... aki gyáva volt, bizony, nem kapott semmit, sőt, a legyőzött népek között találta magát, s ő is jobbágy lett ... saját fajtája körében. Ez a szokás akkor is fennmaradt, amikor a magyarok a szlovákok országát is meghódították, és amikor az egész lakosságot *Uhri*-nak hívták. Amikor egy külső hatalom megtámadta az országot, a király hasonlóképpen jutalmazta azokat, akik nem haboztak kockára tenni életüket.”⁴⁵

Tanulmányok az evangélikusokról szóló részletek. Az eretnekeket és más elhajlókat is szeretnünk kell, s bizony nem ezt teszik a katolikusok, ha éles hangú prédikációkban fenyegetik őket a kárhosszal. Közöttük is vannak békés, jó emberek. „Ha a mieink is megőrzik a mérsékletet a vallási vitákban és torzsalkodásokban ... megérhetjük, hogy többen térnek vissza hitünkre.” A fiatal vándornak különösen tetszett az evangélikusok közös éneke, imája s az abból fakadó közvetlen istenszolgálat.⁴⁶

A szlovák ügyet támogató Rudnay Sándor esztergomi érsek 1828-ban pozsonyi kanonoknak nevezte ki a nehéz természetű Bajzát. A bíboros hercegprímás kétségkívül ismerte és figyelemmel kísérté szlovák paptársai nemzeti kultúrafejlesztő munkálkodását, de maga dokumentálhatóan szlovák nemzeti kérdésekben sohasem nyilvánult meg.⁴⁷

Bernolák programjának „napszámosa”, megvalósítója, szervezője Juraj Fándly nahácsi plébános volt.⁴⁸ Gazdasági szakkönyvei, a népi gyógyászatról kiadott munkái egyértelműen a nép szociális-kulturális felemelkedését szolgálták. Erősen érződik munkásságában a jozefinizmus hatása. Bírálta a szerzetesrendek történelem során kialakult befelé fordulását, a népszolgálat elhanyagolását. Mindvégig ragaszkodott a szlovák nyelv műveléséhez a Bernolák munkásságával jelzett módon.

Népe nemzeti tudatát is úgy igyekezett alakítani, mint Timon és jezsuita társai. Gondolatait népszerű, a hazai olvasók szintjére alkalmazott formában adta ki. Ő is azt kívánta bizonyítani, hogy a magyarok sohasem ígázták le a szlovákokat, hanem a szabin-római együvé tartozás formája alakult ki köztük. A magyar történelmi tudományokból jól ismert polemikus légkörben békességre törekedett, és a tájékozatlanabb szlovák írástudókat, parasztokat, polgárokat igyekezett megőrizni a korabeli túlzások hatásától.

⁴⁷ Vö. KÄFER I., *Rudnay Sándor jelentősége a szlovák nemzet kultúrájában*, in *Rudnay Sándor és kora* (szerk. Käfer I.; Esztergom-Budapest 2005) 45-50.

⁴⁸ Mindmáig forrásértékű anyagot közöl róla Imrich Kotvan monográfiája. KOTVAN, I., *Juraj Fándly (1750–1811)* (Trnava 1946), valamint TIBENSKÝ, J., *Juraj Fándly* (Bratislava 1950); LKKOS 322-323.

„Árpád idejében a szlovákok a magyarok honfitársai lettek, magyarhoni polgárjogot kaptak, nem örökös szolgák voltak tehát ... Szent István és utódai alatt még szélesebb körű magyarhoni jogokat kaptak ...” A katolikus lelkipásztor Egyházának tanítása szerint magyarázza Árpádtól Szent István dekrétumainak 6. fejezetéig, miként éltek közvetlenül család-ként egy országban. Kiindulópontja Fándlynak is a szabin-római közösség, és Árpádot és utódait Romulushoz hasonlítja: „... ugyanilyen módon igyekeztek gyarapítani a magyar királyságot...” Vergiliustól Mantua példáját idézi: „Mantuának számos elődje van, de nem egy nemzetségből. Három törzs van itt, mindegyikben négy nemzetség... Ez könnyen meggyőzhet mindenkit, hogy valamennyi Magyarhonban élő szláv számára ugyanaz a jog biztosított, mint a magyarok számára...” A következő példa Szent Pálé. Tarzusból született, zsidóként körülmélték, és mégis római polgár lett. Tarzus városa ugyanis katonai szövetséget kötött, hűséget fogadott a győztes rómaiaknak, amivel megkapta Róma városának jogait. Hasonló egység keletkezett a kereszténység terjedésekor szlávok és magyarok között. Hivatkozik az esztergomi fejedelmi-királyi udvarban honos szláv „csehszlovák” nyelvre, Szent Adalbertre, a keresztény kultúra szláv jövevényszavaira és természetesen a szent király Intelmeire. Mindennek következtében – Bernolák szótár-appendixének szellemében – a magyar nyelv professzora mellett „ezen királyság dicső szlovák nemzete nyelvének nyilvános lektort kér a nyilvános felsőbb iskolákon”.⁴⁹

A szlovák nemzettudat keresztény, katolikus képviselői ebben az időben nem csak az ún. feudális rendet, a nemességet tekintették a hungarus egység alkotó elemének, hanem az egyszerű népet, a polgárságot és a belőlük származó értelmiséget is. Tehették ezt azért is, mert a klérus legfelsőbb köreiben igen sok szlovák kötődésű pap volt, és a hungarus patriotizmus a társadalom magyar etnikumú rétegeiben sem váltott még át a későbbi magyar polgári nemzettudatra.

⁴⁹ TIBENSKÝ 148-159. Idézetei Fándly *Compendiata historia gentis Slavae* (Tyrnaviae 1793) című művéből valók.

**Hospodára, na čisto chvalitebná, ob
z mnohých dobrostive očelávanú: hospodár-
stvá Krištu, buče sa brat predplacená
Cena, ešte do ostatného Dna Mesica
Srpná.**

**B. S.
Dobráda Towaristwa
w. K.**

FÄNDLYHO SPRÄVA O VYDAVATEESTVE

Od narodenia Juraja Fändlyho, 21. októbra 1750, uplynie čoskoro 230 rokov. Predchádzajúcu Sprävu napísal a dal vytlačiť v Trnave u Václava Jelínka roku 1792 ako 42-ročný. Tento obor medzi berno-
lákami prejavil životstránkovu tlačou – ktorej
faksimile rozposielam s novoročným pozdravom –
ako prvý Slováč úspešné porozumenie pre obrovský
význam národného vydavateľstva s progresívnym
programom, základu rozvoja našej knižnej kultúry
a čas tu kultúry vôbec.

O obsahu unikátu Sprävy, nájdenej v roku 1961
v Országos Széchényi könyvtár v Pešťbudine, publi-
koval som štúdiu „K organizácii a vydavateľskej čin-
nosti Slovenského učeného tovarišstva“ v zborníku
K počiatkom slovenského národného obrodzenia (Bra-
tislava 1964, str. 189–200). Keďže zborník neobsa-
hoval reprodukcie a prílohy, volim po čase túto for-
mu rozšírenia Sprävy, aby sa jej zmysel ďalej zo-
seobecnil.

PF 1979/1

Dr. Boris Bálint
801 00 Bratislava, Pugačevova 2

Správa

**D štterném znovu wstaweném słowén-
ském Towaristwú, k lastnému Wi-
danú słowénstvá Krišch.**

Neb wotakerci náš Towaristwú buče chce
dat wiclaćit, (Do obřábnutém Dowo-
ženú miloštywý Lenzári) nowú słowén-
skú Krišchu, a gatemkotwel Predstawetš,
bár tona buče obřábnawat kofkolozetš
Sárkow, wiclaći sa f kíg piet što Zu-
šów, Widawateł, to gęł: Spisuwateł
ztyg Krišhi, dostate gedno što Kzemplá-
row za Prácu, bučeli Predplacitelow
što (galo bi gich malo bić) dá kađi
za gedn wiclaćeni Sárk, ten šest Pr-
stawetš, a za čuto predplacenu částecnu
Cenu, dostate štyg isteg Krišhi dwa
Kzemplare (Tomu bi sa celkowná wis-
stawená Cena zdála wěšlá, štych sa na-
má šlošá dwa Towaristw, tak kađi do-
stane wěłmi lacino gednu Krišhu) eř-
do zůstane wiclaćenič dwęsto Kzema-
plárow štyg Krišhi, Wenže za čuto od-
predané pozůstaje Kzempláre, zůstane
u

u Dána Krišhočelára, w Rasse naše-
ho Towaristwa, na budúcih nowich
Krišch Wiclaćeni, kerč nám lém dšl
lacněgš i snadněgš k Kuřám wrindú,
podwěd wđiđki Wenže w Rasse budú
nato, keč bi kerč Krišba nemala što
Predplacitelow, štycho Wenže doplni
sa tento potrební Počet, abi sa f každyg
Krišhi móšlo wiclaćit piet što kuřow.
Keč sa takš Krišba štoro wipreda, buče
sa ona podrubiť tlaćit na štrati tergo
Rassi, abi sa rozmnožila Rassa, kerčg
Dobřáda, buče gedn f náš opactni, a
hodnowereni Krišh.

Rebiťkotel sa tečba budúće wo-
lagatě Oznáměni, a noweg słowénstvá
Krišhi buče tógdawat, řdo buče chceť
řimato lachłima Spřufobi dostac f nęg
dwa Kzempláre, nečh sa f predplacenu
Cenu hlaťi w Trnawe u Dána Krišho-
čelára Wáclawa Geliněč, we wistawe-
ném Terminu, řebo po tomto, buče sa
takš Krišba a wotakerci Gros drachš
predawat, řo sa bnet f čuto hospodár-
stvá Krištu štan.

Dwognářobni budú w tomto liter-
ném Towaristwú Towaristw, gedni,
Krišch widawatełi a drubi Predplaciteł
š, tito budú dopomohat f Widánú
naš

nařinských Krišch f Přeseti, tam ti, swo-
gim chwalitebnim Dětom, kerč bi sa
črel do tohoto Towaristwá Ozná-
mie od náš znamenite od dářeni, řech to
uřini z listom Pánowi Krišhočeláro-
wi po Počte pošlanim, aš franko wis-
placeni. Gedno misěně Prawitelo a
Tlaćeni, budúčho słowénstého Dřina,
a znovu wiclaćenič našich Krišch, mu
sa bić nastěduđitě Krišjetě w Trnawe
ai w Přesfurtu na Předag wistaweni.

Linque Slavonica per Regnum Hun-
garic usitate compendiosa & faciliis Or-
thographia — cui praefixa est, Dissertatio
Philologica critica de literis Slavorum
Auctore Antonio Bernolák.

Tęš tuto Drubu: Grammatica Slavica
Auctore Antonio Bernolák — Editio prima
in Pannonia.

Tęš třeta: Etymologia Vocum Sla-
vicarum Auctore Antonio Bernolák.

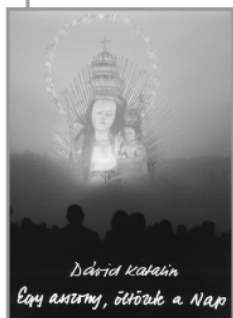
Buče mat náš sławni słowénstki Lđá-
rod to Škafci. Je uctiwě Ofobi reboto
noweho Towaristwá, buče móćie ři-
tat pri řonci drubęty Štřední Dřilněho
řo:

Juraj Fándly előfizetési felhívása Anton Bernolák munkáira.
Eredetije az Országos Széchényi Könyvtárban. Kiadta Boris Bálint
1979-ben

DÁVID KATALIN

EGY ASSZONY, ÖLTÖZETE A NAP

Isten Anyja a tipológiában

Az ismert művészettörténész, a keresztény ikonográfia és tipológia kutatójának legújabb könyve, világviszonylatban egyedülálló témát dolgoz föl. Kultúrtörténetünk Máriához fűződő kétezer éves emlékeit a történelmi Márián és az önálló Mária-kultusz ábrázolásain keresztül vizsgálja; erről ad teljes és áttekinthető összefoglalást. A biblikus ihletettségu művészet gazdag anyaga alig megközelíthető ezek ismerete nélkül. Az Isten Anyjához kapcsolt ó- és újszövetségi jelenetek analógiás, jelképi vizsgálata: a tipol-

giai módszer megismerése mellett az Olvasó elsajátíthat egy olyan Biblia-meditációs módszert is, amelynek gyakorlásával gazdagíthatja spirituális valóságát, javíthatja szellemi életminőségét.

368 oldal + 64 oldal színes melléklet, keménytáblás
Ára: 4200 Ft

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

<http://www.stephanus.hu>